

شیوه نامه اجرای مشترک
برنامه " آگاهسازی پیشگیری از معلولیت ها "
با همکاری مرکز توسعه پیشگیری و معاونت امور اجتماعی
بهزیستی کشور

معاونت پیشگیری از معلولیت ها / دفتر توانمندسازی زنان و خانواده

سازمان بهزیستی کشور

لف) کلیات

۱. مقدمه

بر اساس اطلاعات سازمان جهانی بهداشت در سال ۲۰۱۱، ۱۵٪ از جمعیت جهان (بیش از یک میلیارد نفر) دچار نوعی از معلولیت هستند. بین ۱۱۰ (۲،۲٪) تا ۱۹۰ (۳،۸٪) میلیون نفر از افراد بالای ۱۵ سال دچار مشکلات عملکردی مشخص می باشند. با افزایش امید به زندگی و بیماریهای مزمن، شمار افراد معلول نیز افزایش می یابد. بررسی آمار معلولان در ایران با استفاده از درصدهای جهانی نشان می دهد که در ایران حداقل ۷ میلیون نفر دارای معلولیت شدید، متوسط و خفیف وجود دارد که این آمار با اعلام مسئولین (یک میلیون و دویست هزار نفر) تفاوت قابل ملاحظه ای دارد که احتمالاً مربوط به تعریف و حیطه های مختلف معلولیت می شود. مطابق آمار قابل قبول سازمانهای بین المللی از جمله یونسکو، تعداد تقریبی کودکان و نوجوانانی که تفاوت چشمگیری از نظر ذهنی، جسمی، حسی- حرکتی با همسالان خود دارند، در بسیاری از جوامع بین ۱۲ تا ۱۸ درصد اعلام شده است^۱.

آموزش و اقدامات آگاهسازانه بعنوان یکی از ارکان مداخلات پیشگیرانه در تمامی سطوح، شناخته شده است. برنامه های آموزشی در زمینه پیشگیری از بیماری ها و معلولیتها، گروه های مختلف مردم را با عوامل بیماری زا و معلولیت زای شایع و رفتارهای پیشگیرانه و همچنین خدمات موجود آشنا و در جهت اتخاذ رفتارهای سلامت، آنها را حمایت می کنند. در واقع آموزش اولین قدم در اثرگذاری مثبت بر رفتار و عملکرد جامعه در راستای ارتقاء کیفیت زندگی می باشد. مطابق یکی از تعاریف رایج، آموزش سلامت عبارت است از « استفاده از هرگونه ترکیبی از روش های آموزشی گوناگون به منظور تسهیل در پذیرش داوطلبانه رفتارهای مؤثر بر سلامت ». آموزش سلامت تلاش می کند فاصله میان آگاهی و عمل را پر کند. هدف آموزش سلامت، تغییر رفتارهای زیان بخش افراد، گروه ها و جمعیت ها به رفتارهای سودبخشی است که بر سلامت کنونی و آینده آنان تأثیر می گذارد.

تاریخچه :

این برنامه (برنامه آگاهسازی پیشگیری از معلولیتها) در سال ۱۳۷۵ آغاز و بتدریج تا سال ۱۳۸۰ در تمامی استانهای کشور گسترش یافت. این برنامه در ابتدا تأکید بر آگاهسازی زنان در گروههای نوسواد و کم سواد بود که بتدریج، سایر افراد جامعه با سطح سواد دیپلم و بالاتر را نیز شامل شد. از دستگاههای اجرایی همکار این برنامه در طی سالیان گذشته در استانها می توان به نهضت سوادآموزی، جهاد کشاورزی، سازمان فنی و حرفه ای کشور، مراکز یادگیری محلی، مجتمع های روستایی، دانشگاهها و مراکز آموزش عالی و مراکز بهداشت اشاره کرد.

در سال ۱۳۹۲، با توجه به افزایش سطح سواد عامه مردم و ضرورت به روزرسانی کتب آموزشی (افراد کم سواد) مورد استفاده در برنامه در قالب مجموعه کتابهای ۸ جلدی مورد بازبینی قرار گرفت و مجموعه ای ۱۰ جلدی برای گروه باسوادان (افراد با سطح سواد دیپلم و بالاتر) تهیه و تدوین گردید و آموزشها در گروه مخاطب برنامه (۱۵ تا ۴۵ سال) پیگیری شد.

¹ WORLD REPORT ON DISABILITY 2011, World Health Organization and The World Bank, Available: http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf?ua=1
CNIB, Cost of Vision Loss, 2012
Pascolini D, Mariotti SPM. Global estimates of visual impairment: 2010. *British Journal Ophthalmology* Online First published December 1, 2011 as 10.1136/bjophthalmol-2011-300539

در سال ۱۳۹۴ با انعقاد تفاهم‌نامه همکاری سازمان بهزیستی کشور با معاونت تربیت بدنی و سلامت وزارت آموزش و پرورش، در راستای ارتقاء سطح سلامت دانش آموزان دوره دوم متوسطه (دوم و سوم)، اجرای برنامه آگاه‌سازی پیشگیری از معلولیت‌ها در مدارس منتخب در تمامی استان‌های کشور بعنوان یکی از بسترهای آموزشی برنامه آغاز شد.

در سال ۱۳۹۵ با تغییراتی در دستورالعمل اجرایی برنامه و تاکید بر اجرای برنامه در مدارس و تدوین سرفصل‌های آموزشی و دستورالعمل آموزشی برای مربیان مدارس، این برنامه در استان‌های کشور به اجرا درآمد.

در سال ۱۳۹۷، با توجه به تمرکز بر آموزش پایه‌های دهم و یازدهم متوسطه، محتوای آموزشی ویژه‌ی این گروه‌ها با عنوان "آن چه باید برای پیشگیری از معلولیت‌ها بدانیم جلد ۱ و ۲" تدوین گردید. در جلد ۱، دانش آموزان با مفاهیم سلامت و پیشگیری از بیماری‌ها و معلولیت‌ها، سلامت دستگاه اسکلتی-عضلانی، سلامت بینایی و سلامت شنوایی و در جلد ۲، با مفاهیم ژنتیک و بیماری‌های ژنتیکی، حوادث غیر رانندگی (غیرترافیکی)، حوادث رانندگی (ترافیکی)، و مثال‌های عملی آشنا می‌گردند ضمناً جهت آشنایی بیشتر با روش‌های نوین آموزشی، جزوه‌ی راهنمای آموزشی مربیان نیز تهیه و در اختیار استانها قرار گرفت.

در اواخر سال ۱۳۹۸ با شیوع بیماری کرونا در کشور، شکل اجرای برنامه برای سال ۱۳۹۹ مقرر گردید به شکل استفاده از فضای مجازی و تهیه‌ی موشن گرافی و در بستر شبکه شاد آموزش و پرورش انجام شود که متأسفانه با عدم همکاری از سوی آن ارگان، این برنامه اجرا نگردید. برای سال ۱۴۰۰ مقرر شد علاوه بر پیگیری اجرا به شکل مجازی و بستر شبکه‌ی شاد، اجرای برنامه برای سایر گروه‌ها نیز مد نظر قرار گیرد. یکی از این گروه‌ها، خدمت گیرندگان سازمان بهزیستی کشور در معاونت اجتماعی می‌باشند که ذیلاً اشاره می‌گردد. در سال جاری مقرر گردید این برنامه در تمامی استانهای کشور و از هر استان در یک شهرستان به شکل آزمایشی، اجرا شود. بدیهی است در صورتی که استانی توانایی تحت پوشش بردن بیش از یک شهرستان را داشته باشد این موضوع از نظر ستاد بلامانع است. لازم به ذکر است با توجه به این که سال جاری، سال اجرای آزمایشی این برنامه است، مقرر گردید که از جزوات آموزشی نوجوانان که در سال ۹۷ تهیه شده است برای آموزش این گروه استفاده شود. البته بدیهی است آموزشگران در خصوص چگونگی آموزش برای گروه‌های با سطح سواد متفاوت توجیه خواهند شد. در سال آینده و بر اساس وضعیت سواد مخاطبان، جزوات بازنگری و باز نویسی خواهند شد.

الزامات قانونی این برنامه :

- ماده واحده لایحه قانونی اجاع به تشکیل سازمان بهزیستی کشور مصوب ۱۳۵۹ و اصلاحات و الحاقات به عمل آمده در جلسه مورخ ۹۵/۴/۲۵ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران
- بند «ی» ماده ۴ قانون ساختار نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی مصوب ۸۳/۲/۲۱

ب) شرح وظایف

۱. معاونت پیشگیری از معلولیت‌ها (سازمان بهزیستی کشور)

- ۱.۱. طراحی و برنامه‌ریزی و بازبینی برنامه و برگزاری جلسات هماهنگی با دفتر توانمندسازی زنان و خانواده کشور
- ۱.۲. تعیین برش برنامه عملیاتی در سطح استان ها و کشور و تأمین و توزیع بموقع اعتبارات به بهزیستی استانها
- ۱.۳. تدوین شیوه نامه اجرای مشترک برنامه با همکاری دفتر توانمندسازی زنان و خانواده
- ۱.۴. برگزاری کارگاه ها و جلسات آموزشی- توجیهی برنامه برای کارشناسان استانی بهزیستی
- ۱.۵. ابلاغ دستورالعمل و مصوبات مشترک به بهزیستی استان ها
- ۱.۶. نظارت و تسهیل اجرای برنامه در استان ها ، جمع بندی آمار و نتایج ارزشیابی و تهیه گزارش نهایی

۲. دفتر توانمندسازی زنان و خانواده (معاونت اجتماعی بهزیستی کشور)

- ۲.۱. برگزاری جلسات هماهنگی و ارتباط موثر با معاونت پیشگیری از معلولیتها و همکاری در تهیه شیوه نامه اجرایی مشترک
- ۲.۲. انجام هماهنگی جهت همکاری کارشناسان مسئول دفتر توانمندسازی خانواده و زنان استانها در اجرای برنامه
- ۲.۳. ابلاغ تفاهم نامه، دستورالعمل و مصوبات مشترک به بهزیستی استانها و نظارت و تسهیل در اجرای برنامه در استان

۳. مرکز پیشگیری بهزیستی در استان/شهرستان

- ۳.۱. برگزاری جلسات هماهنگی و ارتباط موثر با معاونت امور اجتماعی بهزیستی استان
- ۳.۲. تشکیل کمیته ای در سطح استان متشکل از نمایندگان معاونت امور اجتماعی و پیشگیری در خصوص انتخاب شهرستان یا شهرستانهای داوطلب برای اجرای آزمایشی برنامه در سال جاری
- ۳.۳. برگزاری جلسات آموزشی- توجیهی برنامه برای کارشناسان مسئول اجرای برنامه و انتخاب آموزش دهندگان و برگزاری دوره های آموزشی و باز آموزی برای آموزش دهندگان
- ۳.۴. اقدام جهت چاپ و تهیه و توزیع بسته های آموزشی
- ۳.۵. نظارت بر آموزش دهندگان و برگزاری کلاس های آموزشی در محلهایی که از سوی معاونت امور اجتماعی جهت برگزاری آموزش انتخاب شده اند.
- ۳.۶. هماهنگی پرداخت حق الزحمه به آموزش دهندگان
- ۳.۶.۱. پرداختها از طریق بهزیستی استان یا شهرستان و یا بخش غیردولتی طرف قرارداد / تفاهمنامه بهزیستی انجام می شود.
- ۳.۶.۲. حق الزحمه برنامه فقط برای آموزش دهندگان پیش بینی شده است و شامل سایر دست اندرکاران اجرای برنامه نمی باشد.
- ۳.۷. تهیه آمار و اطلاعات و گزارشهای دوره‌ای از روند اجرای برنامه بطور دقیق و ارسال بموقع به معاونت پیشگیری از معلولیت‌های بهزیستی کشور

۴. دفتر توانمندسازی زنان و خانواده در استان/شهرستان

- ۴.۱. شرکت کارشناسان مسئول در جلسات توجیهی/ آموزشی ستاد و استان و ارتباط موثر با معاونت پیشگیری استان

- ۴,۲. آرایه آمار و اطلاعات خدمت گیرندگان تحت حمایت به منظور برنامه ریزی های درون استانی به معاونت پیشگیری
- ۴,۳. تسهیل حضور آموزش دهندگان در محل برگزاری آموزشها

ج) آموزش دهندگان

- آموزش دهندگان باید دارای مدرک دکترای تخصصی، دکترای حرفه ای، کارشناس ارشد و کارشناسی در رشته های پزشکی، مامایی، پرستاری، بهداشت، آموزش بهداشت، مشاوره ژنتیک و فیزیوتراپی، بینایی سنجی، شنوایی سنجی، گفتار درمانی، رفتار درمانی، روانشناسی بالینی باشند.
- تبصره ۱- در صورت کمبود یا فقدان آموزش دهندگان واجد شرایط مذکور در استان، به کار گیری رشته های تحصیلی خارج از این بند شیوه نامه، پس از مکاتبه و اخذ تاییدیه از ستاد بلامانع است.
- * انتخاب آموزش دهندگان واجد شرایط و برگزاری دوره های آموزشی توسط کارشناسان بهزیستی استان انجام می شود.
- حداقل مدت زمان دوره آموزش برای آموزش دهندگان جدید ۲ روز (۱۶ ساعت) و برای بازآموزی آموزش دهندگان قدیمی ۸ ساعت می باشد.
- لازم است پس از اتمام دوره، آزمون پایان دوره برگزار گردد و در صورت قبولی در آزمون مربوطه، گواهی (مجوز) صلاحیت تدریس برای وی صادر شود.
- تبصره ۲- با توجه به وجود شرایط ناپایدار استانها از نظر وجود کرونا، آموزشها در شهرهای قرمز و نارنجی به شکل مجازی و ویدیو کنفرانس برگزار خواهد شد.
- تبصره ۳- در صورتی که در استان به هر دلیل امکان فراخوان نیروهای آموزش دهنده فراهم نشده باشد، یا تعداد نیروهای آموزش دهنده کافی نباشد می توان از نیروهای مددکار معاونت اجتماعی استان برای امر آموزش بهره برد.
- تبصره ۴- برای آموزش دهندگان، جزوه ی راهنمای آموزشی مریمان که در سالهای گذشته تهیه شده، تدریس می شود و به نحو مقتضی توسط معاونت پیشگیری استان در اختیارشان قرار خواهد گرفت.

د) گروه های مخاطب

- مخاطبان (فراگیران) برنامه عبارتند از:
- مخاطبان اولیه: کلیه خدمت گیرندگان تحت حمایت دفتر توانمندسازی خانواده و زنان
- مخاطبان ثانویه: اعضاء خانواده های آموزش دیده و مددکاران ایشان

ه) آموزش

- عناوین آموزشی
- شامل ۷ عنوان و در ۲ کتاب "آن چه باید برای پیشگیری از معلولیتها بدانیم جلد ۱ و ۲" شامل: سلامت و پیشگیری از بیماری و معلولیت، سلامت دستگاه عضلانی- اسکلتی، سلامت بینایی و شنوایی، ژنتیک و مشاوره ژنتیک، پیشگیری از حوادث

- برای هر عنوان آموزشی ۱ جلسه یک ساعته در نظر گرفته شده است. لذا با توجه به ۷ عنوان موجود در کتابها، حداقل ۷ جلسه ی ۱ ساعته پیش بینی می شود.

- مکان آموزش

- محل برگزاری آموزش لازم است متناسب با تعداد افراد شرکت کننده باشد و از نظر امکانات محیطی (نور، حرارت، تهویه، سرو صدا، محل نشستن) و آموزشی (حداقل تخته سیاه یا سفید، کتاب ها و عکس های آموزشی) مناسب و استاندارد باشد.
- در صورتی که امکانات مراکز مثبت زندگی از نظر شرایط مذکور مناسب باشد، اجرای آموزشها در آن مراکز بلامانع است.

(و) نظارت برنامه

نظارت بر حسن اجرای برنامه بر عهده کمیته استانی شامل کارشناسان مسئول معاونت پیشگیری از معلولیتها و معاونت امور اجتماعی (دفتر توانمندسازی خانواده و زنان) بهزیستی استانهای کشور خواهد بود.

(ز) نحوه هزینه کرد

تاکید می گردد نحوه ی اجرای موضوعات این بند حسب مورد و نوعا با انعقاد قرارداد/ تفاهمنامه و رعایت مقررات قانونی صورت خواهد گرفت.

بودجه این برنامه در بندهای ذیل هزینه می گردد :

۱. برگزاری دوره آموزشی برای آموزش دهندگان (شامل حق الزحمه، تهیه موادکمک آموزشی، هزینه سایر خدمات)
۲. برگزاری دوره های آموزشی برای خدمت گیرندگان (حق الزحمه آموزش دهنده، چاپ کتاب و تهیه موادکمک آموزشی، ایاب و ذهاب به مناطق دور از مرکز و هزینه سایر خدمات)
۳. پرداخت حق الزحمه به آموزش دهندگان از طریق بهزیستی استان یا شهرستان و یا بخش غیردولتی طرف قرارداد / تفاهمنامه بهزیستی انجام می شود.

سقف حق الزحمه مربیان برای تدریس به ازای هر جلسه :

مدرك تحصیلی مربی	حق الزحمه (ریال)
دکتر	۳۵۰,۰۰۰ - ۴۰۰,۰۰۰
کارشناس ارشد	۳۰۰,۰۰۰ - ۳۵۰,۰۰۰
کارشناس	۲۵۰,۰۰۰ - ۳۰۰,۰۰۰

تبصره : برای مناطق صعب العبور و دور افتاده که هزینه های ایاب و ذهاب افزایش می یابد با نظر معاونت امور پیشگیری استان پرداخت هزینه ها از محل اعتبارات برنامه، بلامانع است.

ح) استفاده از خدمات موسسات غیردولتی در اجرای برنامه

با توجه به سیاست‌های کشور در خصوص افزایش مشارکت بخش غیردولتی و کاهش تصدی‌گری دولت در انجام امور محوله و سیاست‌های توسعه‌ای سازمان، برخی از وظایف پیش‌بینی شده با رعایت اصل سوم، بیست و نه و سی‌ام قانون اساسی در قالب تفاهم‌نامه یا قرارداد قابل واگذاری به بخش غیردولتی معتبر و مرتبط با خدمات آموزشی پیشگیرانه است. توجه به نکات زیر در واگذاری خدمات ضروری است:

۱. واگذاری ارایه خدمات در تمامی مراحل اجرای برنامه اعم از چاپ و تکثیر، تهیه و توزیع ابزار، برگزاری دوره‌های آموزشی، ورود اطلاعات ارزشیابی ... به بخش غیردولتی واجد شرایط، مجاز است.
۲. به منظور انتخاب و عقد قرارداد / تفاهم‌نامه همکاری با موسسه غیردولتی مجری برنامه در شهرستان‌ها لازم است پس از بررسی‌های اولیه و انتخاب موسسه غیردولتی با نظر رئیس شهرستان، اساسنامه، قرارداد / تفاهم‌نامه همکاری و سایر مستندات به تایید معاونت پیشگیری استان برسد.
- تبصره ۱: در خصوص استفاده از خدمات موسسات غیردولتی در اجرای برنامه در قالب تفاهم‌نامه یا قرارداد می‌بایستی از طریق طرح در کمیسیون معاملات استان و سامانه تدارکات الکترونیک دولتی صورت پذیرد.
- تبصره ۲: هرگونه پرداخت به نیروهای واجد شرایط بعنوان آموزش دهنده بایستی از طریق عقد قرارداد / تفاهم‌نامه با موسسات غیردولتی همکار با سازمان بهزیستی استان صورت پذیرد.
۳. لازم است کلیه فعالیت‌های واگذاری شده، تحت نظارت کامل کارشناس مسئول برنامه در شهرستان و استان صورت گیرد و مسئولیت هر مشکلی در روند اجرای برنامه توسط موسسه غیردولتی بر عهده رئیس شهرستان و در مرحله بعد، معاون پیشگیری و مدیرکل استان خواهد بود.
- تبصره: هرگونه پرداخت به موسسات غیردولتی می‌بایستی بعد از تأمین بودجه از طریق انعقاد قرارداد / تفاهم‌نامه و طرح در کمیسیون معاملات استان صورت گیرد.
۴. لازم است در اساسنامه مربوط به موسسات غیردولتی، به موضوع پیشگیری یا ارتقاء سلامت اشاره شده باشد.
۵. متقاضیانی که در زمینه پیشگیری از معلولیت‌ها و آموزش‌های پیشگیرانه فعالیت می‌کنند در اولویت قرار دارند.
۶. متقاضیانی که سابقه کار بیشتری در زمینه پیشگیری و آموزش‌های پیشگیرانه دارند، در اولویت هستند.
۷. متقاضیان حقیقی یا حقوقی باید متعهد شوند برنامه را در مناطق محروم، مناطق روستایی و صعب‌العبور همزمان با مناطق شهری، مطابق یا دستورالعمل اجرا نمایند.
۸. متقاضیان لازم است به فراخور وظایف محول شده، در کلاس‌های آموزشی - توجیهی دستورالعمل و اجرای برنامه شرکت نمایند.
۹. کلیه فعالیت‌های واگذار شده باید مطابق نکات دستورالعمل‌های برنامه، انجام شود.
۱۰. متقاضیان حقیقی و حقوقی باید جدول زمانبندی اجرای وظیفه محوله و گزارش‌های روند اجرا را به‌طور مرتب برای کارشناس بهزیستی شهرستان / استان ارسال نمایند.

**جدول جمع بندی عملکرد کمی استان برای خدمت گیرندگان در بستر معاونت امور اجتماعی
برنامه آگاهسازی پیشگیری از معلولیت ها**

تعداد آموزش دهندگان		تعداد مددکاران <u>آموزش دیده</u>		تعداد دوره های برگزار شده		تعداد خدمت گیرندگان <u>آموزش دیده</u>		تعداد کل خدمت گیرندگان استان (آمار معاونت اجتماعی استان)	
مرد ***	زن	مرد ***	زن	قدیم	جدید	مرد *	زن	مرد*	زن

*در صورتی که در بین خدمت گیرندگان ، آقایان نیز حضور داشته باشند آموزش ایشان بلامانع است.

**در صورت استفاده از نیروهای مددکار در استان ، استفاده از مددکاران معاونت اجتماعی آقا ، بلامانع است.

***با توجه به جنسیت خدمت گیرندگان (خانم ها) ، ترجیحا آموزش دهندگان خانم انتخاب شوند ولی در صورت ضرورت ، بهره گیری از آموزش دهندگان آقا ، بلامانع است.

- این جدول پس از پایان اجرای برنامه تکمیل و به تفکیک آمار شهرستان ها ، برای معاونت پیشگیری از معلولیتها ارسال می گردد.